

Wanneer alleen de dood nog verbindt

- *Alwin Kuiken*

AMSTERDAM - Als zwarte Amerikaanse officier was Jefferson Wiggins (84) tijdens de Tweede Wereldoorlog verantwoordelijk voor de doden. Levend mocht hij nog geen koffie met ze drinken.

“Voor de oorlog uitbrak, mochten we ons niet mengen met blanken, maar tijdens de oorlog moesten we ze begraven. Eén van de heiligste momenten in het leven. Hoe ironisch is dat?” De donkere ogen van oorlogsveteraan Jefferson Wiggins schieten vuur als hij terugdenkt aan de tijd dat hij verantwoordelijk was voor de Akkers van Margraten, met meer dan achtduizend doden één van de grootste militaire begraafplaatsen van Europa. Deze week is Wiggins voor het eerst sinds 1944 weer in Nederland om te herdenken dat zijn landgenoten 65 jaar geleden Limburg bevrijdden.

De in januari opgerichte stichting Akkers van Margraten had voor een documentaire over de begraafplaats ruim een jaar tevergeefs naar één van de 260 Amerikaanse grafdelvers gezocht toen ze per toeval op Wiggins stuitte. Als één van de weinige zwarte officieren in het Amerikaanse leger (benoemd door de legendarische generaal George S. Patton) zorgde Wiggins ervoor dat de lichamen fatsoenlijk in de aarde terecht kwamen. Ruim twintigduizend oorlogsslachtoffers begroef zijn peloton. De meerderheid werd later elders in Nederland en in de Verenigde Staten herbegraven.

De strikte scheiding tussen blank en zwart in de jaren veertig van de Verenigde Staten betekende dat de 17-jarige Wiggins zich in januari 1942 alleen kon intekenen bij een servicepeloton. Totdat hij in Margraten werd aangesteld, hield de voormalige loopjongen zich bezig met de bevoorrading. Hetzelfde lot overkwam vrijwel alle 1,2 miljoen zwarte Amerikanen die dienden in de Tweede Wereldoorlog. Slechts de 92ste divisie uit het New Yorkse Harlem verrichtte oorlogshandelingen. Wiggins vuurde zelfs tijdens de invasie in Normandië geen kogel af. Hij leverde zijn eigen strijd aan de rand van de oorlogsgraven, twee meter diep, twee meter lang en een meter breed.

“Toen we in Margraten begonnen, waren de slachtoffers vaak al drie weken dood. Gedurende de slag om de Ardennen, eind 1944, kregen we te maken met lichamen die nog warm waren. Daar stonden we dan: jonge, goed getrainde kerels. Iedereen wilde een bijdrage leveren om een einde te maken aan de onophoudelijke stroom van doden. Die kans hebben we helaas nooit gekregen. Ik ben ervan overtuigd dat de oorlog eerder was afgelopen als ons die kans wel was gegeven. Elke dag leverden wij ons eigen gevecht om de mensen die ons dat aandeden niet te haten. Je haatte jezelf omdat je het liet gebeuren. Wat konden we doen? Sommigen kwamen in opstand, maar die werden voor de krijgsraad gesleept.” Eén van de weinigen die zich wel uitsprak was de

destijds beroemde Amerikaanse baseballspeler Jacky Robinson. Zijn militaire carrière werd abrupt beëindigd doordat hij weigerde om achterin een militaire bus te zitten.

Voordat Wiggins de handtekening van zijn ouders vervalste en zich aanmeldde bij het leger was hij nooit verder dan tien kilometer van huis geweest. Thuis was in zijn geval een krotterig onderkomen op het landgoed van een rijke katoenboer in Alabama. Hier leefde hij met zijn ouders en zijn – in slavernij geboren- grootouders. De drie dollar die Wiggins bij een drogisterij verdiende, waren hard nodig. “Wat mijn idee van Europa was? Ik dacht aan een plek, zo ver weg, dat ik er nooit heen zou gaan. Ik dacht aan rijke mensen die niets met zwarte Amerikanen te maken wilden hebben. Dat klopte. Weet je hoe ze ons bij aankomst in Engeland noemden? *Jungle animals.*”

De weinige inwoners van het Limburgse Margraten waren niet beledigend, eerder afstandelijk. “Iedere ochtend als we aan ons werk begonnen, stonden er tien á twaalf jonge vrouwen naar ons te zwaaien. Ze durfden niet dichterbij ons dan honderd meter bij ons in de buurt te komen. Later begreep ik dat ze nog nooit eerder een donker persoon hadden gezien. Eén van die meisjes verzamelde op een dag haar moed en sprak me aan. In perfect Engels vroeg ze aan mij hoe New York eruit zag en hoe mijn scholing was geweest. Ik denk dat dit, meer nog dan al het andere, me overtuigde van het feit, dat waar in de wereld je ook bent, alle mensen in grote lijnen hetzelfde zijn.”

Het werk aan de graven was geestelijk uitputtend. “Als we ‘s ochtends vanuit onze barakken in België vertrokken, werd er onderweg altijd veel gepraat. Hoe dichterbij we kwamen, des te rustiger het werd. Als we aankwamen, was het muisstil. Elke dag weer die verminkte lichamen, dat was zwaar. De doden kregen geen kist zoals nu, maar werden in een hoeslaken ter aarde besteld. ’s Ochtends hadden we tien minuten pauze, maar vrijwel niemand maakte daar gebruik van. Als je eenmaal stopte met werken, was het bijna onmogelijk om weer te beginnen. Je moest niet nadenken.”

De bevrijding van Zuid-Limburg, dit weekend 65 jaar geleden, had voor Wiggins een dubbele lading. Hoewel het leger blank en zwart van elkaar scheidde, werd hij door collega’s tenminste geen “boy” genoemd, zoals thuis in Alabama. Dat iemand hem in het racistische zuiden, net als zijn ondergeschikten, met “sir” zou aanspreken, was uitgesloten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het bovendien duidelijk wie de vijand was. In Alabama was Wiggins overgeleverd aan de de Ku Klux Klan. “Dat kon de kruidenier zijn, maar ook de dominee”, schrijft hij in zijn in 2003 verschenen boek “Another generation, almost forgotten.” Hierin vertelt hij onder meer dat hij als zesjarig jongetje zag hoe de KKK ’s nachts in vol ornaat langskwam om zijn vader op knopen. Als katoenplukker had Clem Wiggins zonder toestemming een baal katoen verkocht om zijn gezin te voeden dat al drie dagen niet had gegeten. Zijn vader ontsnapte via de achterdeur, maar de herinnering aan het brandende kruis bleef Wiggins altijd achtervolgen. Toen hij na de bevrijding thuiskwam, bleek dat er weinig veranderd was. “Veel Duitse krijgsgevangenen in Alabama konden gaan en staan waar ze wilden. Zij mochten voorin de bus zitten, wij moesten achterin. Voor mij was dat echt het toppunt. Dat je in een land leeft waar men de vijand beter behandelt dan jou.”

Wiggins was kwaad, maar voorkwam dat de woede veranderde in haat. Hoewel hij de lagere school niet had afgemaakt, kwam hij door zijn militaire carrière toch in aanmerking voor een middelbare schooldiploma. Hij greep de kans aan en studeerde succesvol politicologie en geschiedenis aan de universiteit van Tennessee. In 1999 ontving de toen 74 jarige Wiggins een eredoctoraat in de Letteren aan Briarwood College in Southington, Connecticut. “Martin Luther King leerde ons dat je moest vechten tegen de vijand, maar dat je hem niet moest haten. Hij zei: ‘Iemand die haat, raakt meer beschadigd dan de persoon die hij haat.’” King staat voor Wiggins desondanks niet symbool voor hét keerpunt in de rassenkwestie. “Dat was het moment dat president Truman in 1947 een einde maakte aan de segregatie in het leger. Hij wilde dat soldaten niet meer op hun huidskleur, maar op hun vaardigheden beoordeeld werden. Dat betekende veel voor de duizenden zwarte Amerikanen die uit Europa waren teruggekeerd.” In het leger waren de veranderingen voelbaar. “Toen ik in de jaren vijftig in Korea vocht, had ik voor het eerst de leiding over blanke Amerikanen. Dat was even wennen. Voor mij, maar vooral voor hen.” De professor wijst op één van de weinige foto’s in zijn boek. “Zie je dat symbool op de kraag van mijn uniform? Dat stond voor het 364th combat regiment.” *Combat* spreekt Wiggins nadrukkelijk uit. “Voor het eerst had je geen blanke en zwarte soldaten meer. *We were just soldiers.*”

Box

Morgen is het precies 65 jaar geleden dat de Amerikanen Eijsden, Mesch, Mheer en Noorbeek als eerste Nederlandse gemeenten bevrijdden van het juk van de Duitsers. Op 14 september was het de beurt aan Maastricht, vier dagen later was vrijwel de hele provincie bevrijd. Hierop volgde vrijwel meteen operatie Market Garden die eind september krakend tot stilstand kwam bij de slag om Arnhem. De misrekening van de Britse maarschalk Montgomery leidde ertoe dat de rest van Nederland pas op 5 mei 1945 bevrijd zou worden. Alleen op Texel duurde de oorlog vanwege een opstand van Georgische krijgsgevangenen nog twee weken langer. Zaterdag is er in Maastricht onder de noemer “Bevrijding en Ontmoeting” onder meer een defilé van Amerikaanse militairen, later is er een openluchtconcert op de militaire begraafplaats in Margraten.

Alle oorlogsgraven zijn geadopteerd door Nederlanders. Gisteren presenteerde de stichting Akkers van Margraten in Margraten de uitkomst van hun uitgebreide zoektocht naar ooggetuigen van de aanleg van de Amerikaanse begraafplaats in Margraten.

Het resultaat: “Van boerenakker tot soldatenkerkhof”, waarvoor minister Maxime Verhagen het voorwoord schreef. Professor Dr. Wiggins hield gisteren een lezing die valt terug te vinden op de website van *Trouw*. Morgen is een montageversie van de bijbehorende documentaire te zien in bioscoop Lumière in Maastricht. De stichting ontving voor het gehele *oral history* project een kleine 140.000 euro aan subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Voor meer informatie: www.akkersvanmargraten.nl